

Výpovědní možnosti germánských bažinných nálezů

„Vedeni jakousi novou a nezvyklou touhou po zkáze zničili všechno, co získali. Oděvy roztrhali na kusy a zahodili, zlato a stříbro naházeli do řeky, brnění rozsekali, ozdoby koní roztloukli, samotné koně utopili ve vodních vírech a muže pověšili na stromy se smyčkami kolem krku.“
(*Orosius 1889, 5-6*)

■ Pavel HORNIK
Univerzita Hradec Králové

Po celou dobu římskou a dobu stěhování národů jsou objevy militárií poměrně vzácnou nálezovou skupinou, úzce spojenou především s hrobovými celky. Na sídlišťích se s nimi setkáváme jen velice vzácně. V obou případech jsou kovové artefakty nalézány v torzovitém, špatně dochovaném stavu. Což omezovalo rekonstrukci především tam, kde byly části zbraní vyrobeny z organických materiálů. Podoba a tvar germánských a římských militární byla, mimo nálezů z hrobů, známa především z antických písemných pramenů a reliéfních sloupů týčících se ve městech římského světa. Značnou měrou k rekonstrukci zbraní, ale i k podobě a hierarchii germánského vojska přispěly výzkumy germánských obětíšť ve Skandinávii.

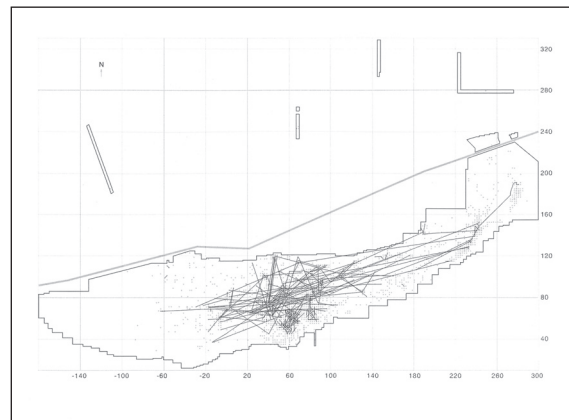

■ Obr. 1 Illerup Ädal. Znovu spojené artefakty nalezené v bažině. *Ilkjaer 2007, 51.*

Unikátní přírodní podmínky severní Evropy zakonzervovaly obrovské množství organického i anorganického materiálu, který byl deponován do jezer. Intenzivní eroze a sedimentace přetvořila jezera vzniklá činností ledovce v bažiny, a tak uchovala tisíce zbraní římské a germánské proveniencí až do dnešní doby. Umožnila tak archeologům poznat události, pro které nemáme žádných písemných zpráv. Namáhavě a celou řadu let trvající výzkumy umožnily poznat část zapomenuté historie dnešního Dánska, Norska a v neposlední řadě Švédska.

Obětíšť

Skandinávská jezera byla centry náboženského kultu již od (e)neolitu. Skladba obětí byla velice pestrá a v průběhu let se měnila. Všeobecně však můžeme říci, že od (e)neolitu až do druhého století po Kristu kultovním zvyklostem dominovaly především oběti „hospodářské“ povahy, které měly sloužit jako dík, a nebo naopak jako prosba o dobrou úrodu. Z doby bronzové pocházejí první oběti zbraní. Jedná se ovšem o malé procento nálezů. Největší nárůst depotů zbraní spadá do druhého století našeho letopočtu. Spojit je můžeme se starými Germány, kteří svým bohům zasvětili tisíce nejrůznějších zbraní. Archeologové pak v bažinách našli tisíce hrotů kopí a oštěpů, kování a puklice štítů, meče, nože a celou řadu předmětů denní potřeby jako hřebeny, spony, pásové garnitury. Všechny zbraně byly před uložením do jezer rituálně zničeny, zlomeny nebo spáleny. Dnes v severní Evropě známe více jak dvacet takovýchto obětíšť. Kult spojený s hospodářskými i vojenskými oběťmi přetrval až do doby vikinské, kdy byl zmyslí severanů pozvolna vytlačen křesťanskými misionáři. Zvyk přinášet obětní dary k pramenům, jezerům a bažinám nebyl pouze doménou germánského světa, archeologicky ho můžeme doložit daleko dříve u Keltů, znám je i ze světa Slovanů. Možná k němu vedlo ono magické

■ Obr. 2 Illerup Ädal. Plán nálezíště, body představují jednotlivé části artefaktu, čáry spojují artefakty, které byly znovu zkompletovány. Pramen: *Ilkjaer 2007, 29.*

sepětí vodního živlu se zemí, která byla u Germánů považována za původce života. Její význam se v severní Evropě projevil v podobě kultu sejitého s bohyní Nerthus.

Interpretace nálezů

Za průkopníka bažinných výzkumů je považován dánský amatérský archeolog Helvig Conrad Engelhardt, který prozkoumal celou řadu rozsáhlých obětíšť, mezi něž patří tolik významné lokality jako Thorsberg (1858–1863), Nydam (1859–1863), Kragehul (1867, 1876–77) a Vimose (1869). Ty se dnes řadí k lokalitám s nejpočetnějšími nálezy, které se pohybují v řádech tisíců. Množství uchovaných militárií lákalo k nejrůznějším interpretacím. Na základě Engelhardtových výzkumů byla stanovena celá řada teorií objasňujících význam a původ obětí. Dvě z nejvýznamnějších teorií přetrvaly a jsou diskutovány dodnes. Jedná se o teorii: J. J. A. Worsaae, upravenou Brondstedem (*Ilkjaer – Lønstrup 1983, 95; Ilkjaer 1994, 234*), která interpretuje kumulace zbraní jako rozsáhlou jednorázovou oběť, ukořistěné vojenské výstroje, provedenou lokálním obyvatelstvem po vítězné bitvě. Druhá teorie, vyslovená H. Jankuhnem (*Ilkjaer – Lønstrup 1983, 95; Ilkjaer 1994, 234*), opřena o nálezy z lokality Thorsberg (dnes v severním Německu) tvrdí, že

■ Obr. 3 Illerup Ädal. Ocíčka jehlicovitého tvaru. (*Ilkjaer 2007, 59.*)

■ Obr. 4 Illerup Ädal. Meč s figurální inkrustací. (*Ilkjaer 2007, 76.*)

nalezené zbraně byly deponovány lokálním obyvatelstvem v menším množství ku příležitosti různých obřadů po dobu stovek let.

Problém s interpretací nastal především proto, že v 19. století, kdy se archeologie jako vědní disciplína teprve formovala, nebyl kladen tak velký důraz na dokumentaci archeologických výzkumů jako je tomu dnes. Dánský badatel Jørgen Ilkjær se k tomuto problému vyjádřil následovně: „Rozhodující pro identifikaci velkých depotů je přesný popis náleзовých okolností, dokumentace kresbou a fotografií. Přesně na tyto aspekty archeologického terénního výzkumu kladl C. Engelhardt malý důraz.“ (Ilkjær 1994, 235).

■ Obr. 7 Illerup Ādal. Ocílka dlátkovitého tvaru. (Ilkjær 2007, 59.)

V posledních letech do této problematiky výraznou měrou zasáhl výzkum a vyhodnocení materiálu z dánské bažiny Illerup Ādal. Lokality byla prozkoumána a dokumentována moderními metodami v rozmezí let 1950-1956 a 1975-1985. Kdy archeologové provedli 11 sond, které odkryly 15 000 fragmentů militárií a předmětů osobní výbavy. Jednotlivé části zbraní nalezené v různých kumulacích byly vzájemně kombinovány za účelem ověřit, zda-li předměty před zničením a uložením tvořily jeden kus. Výsledkem dlouholeté práce vědců bylo zjištění, že jednotlivé fragmenty zbraní, které byly vyzdvihnuty z různých míst obětíště, tvořily před uložením jeden celek a tedy musely být deponovány ve stejnou dobu. Zkušenosti a závěry získané při výzkumu v údolí Illerup Ādal

jsou dnes úspěšně aplikovány na starší výzkumy provedené Engelhardtem. A dávají zapravdu mínění Worsaaeho a Brondstedta.

Stáří a datace nálezů

Stáří nálezů nám říká, že do výše zmíněných bažin proběhlo několik obětí v rozpětí od 2. do 5. století. Každý z depotů tvořil uzavřený komplex. Jednotlivé oběti jsou od sebe odděleny několika desítkami let, což ukazuje, že jezera byla známa jako obětíště po 300 let a musela být tedy využívána lokálním obyvatelstvem.

Komu patřily ukořistěné zbraně?

Jak už víme, jednu z bojujících stran tvořilo lokální obyvatelstvo. Ale co druhá strana? Byli to cizinci nebo také domorodci? Na tuto otázku můžeme odpovědět pouze tehdy, podaří-li se nám v bažinách identifikovat právě ty předměty, které jsou typické pro určitou oblast. Většina mečů je římsko-provinciálního původu. Ostatní zbraně v tomto případě nemají také o nic větší vypovídací schopnosti, neboť jsou ve velké oblasti severní Evropy stejnorodé. Ke slovu tedy musí přijít osobní výbava válečníků jako hřebeny, spony a křesací soupravy, mezi nimiž jsou krajové rozdíly. Vrátime-li se znovu k údolí Illerup Ādal a podrobněji se podíváme na materiál obětovaného okolo roku 200, zjistíme, že se zde našly právě takové artefakty, které nám umožní poznat pravděpodobný původ útočníků. Ve zdejší bažině byly nalezeny hřebeny vyrobené z losího a sobího paroží, které jsou typické pro Skandinávský poloostrov. Na Jutském poloostrově se k výrobě používal paroh jelení. Hřebeny z menších jeleních parohů musely být vyrobeny z více kusů, zatímco hřebeny z velkých sobích a losích parohů byly zhotoveny z menšího počtu větších dílů. Na základě dalšího zkoumání se vědci domnívají, že by domovem útočníků mohla být poměrně rozsáhlá oblast západního Švédska a zejména oblast dnešního Norska. Tuto domněnku dánští badatelé podepírají o další analýzu. V bažině bylo totiž nalezeno 129 křesacích souprav. Z toho 124 kusů připomíná šídlo. Jde o železnou jehlici opatřenou dřevěným držadlem. Pět zbylých kusů připomíná dlátko s ot-

vorem na konci, které bylo společně s krátkým bodcem připevněno k opaskům bojovníka. Bodec sloužil k nabodnutí troudu při zapalování. Tento typ ocílky je typický pro oblast dnešního Polska, kde je častým hrobovým inventářem (Peška 1967, 331). Naopak první zde uvedený typ zápalného zařízení je typický pro Skandinávii a Pobaltské oblasti. Ovšem i přes tyto závěry nemůžeme s jistotou potvrdit, že vojsko pocházelo z oblasti dnešního Norska. Problematické je totiž množství nalezených zbraní, které nekoresponduje s hustotou osídlení. Podle hustoty osídlení, jak Skandinávského, tak i Jutského poloostrova, si lze jen stěží představit, že by obě strany dokázaly postavit tak silné vojsko, jak nám ukazují právě nálezy zbraní. Proto je původ vojska možný považovat pouze za domněnku.

Nálezy z bažin datované na počátek 3. století svědčí o vlně útoků přicházející z dnešního Norska nebo západního Švédska přes Kattegat proti Ostjütlandu, Fünu a Seelandu. Vrátime-li se na moment k dataci, zjistíme, že Jutský poloostrov byl pod útokem nejsevernějších Germánů bezmála po tři sta let.

Římské importy

Pozoruhodné je množství nalezených římských mečů, kování pochev mečů a opasků. Jedná se o stovky a stovky kusů. Meče mají často damaskové čepele a jsou zdobeny figurální inkrustací nebo jsou opatřeny kolky se jmény výrobců. Jak víme z Tacitovy Germánie a také z nálezů z hrobových celků, meč nebyl běžnou součástí výbroje válečníka. Pyšnit se mečem mohli jen ti nejodvážnější a nejbohatší válečníci. Proto se musíme ptát, jakou hodnotu mají a jakou cestou se meče na sever Evropy dostaly. Jednou z běžných interpretací, se kterou se můžeme setkat v mnoha pramenech, je fakt, že zbraně mohly být darem, lepe řečeno úplatkem Říma, čelním představitelům barské nobility. Nicméně množství zbraní je příliš velké na to, aby se mohlo jednat o dar nebo úplatek. Více reálné se zdá vysvětlení, že zbraně si mohli donést zpět do vlasti navrátilci ze služby v římské armádě. Vyloučit také nemůžeme obchod nebo černý obchod se zbraněmi. Obchod sám o sobě nebo pa-

■ Obr. 6 Illerup Ādal. Odkrytá kumulace zbraní: Ilkjær 2007, 43.

šování by muselo cenu zbraní značně navýšit. Uvážíme-li, že běžný válečník byl vyzbrojen štítem a kopím, musely meče patřit skutečné elitě germánské společnosti, pravděpodobně nejbližší družině velitelů. Pro tyto válečníky byl meč insignií moci a společenského postavení, proto můžeme uvažovat, že cena meče nemohla ovlivnit válečnickovo rozhodnutí, zda si zbraň zakoupit či nikoli. Ze střední Evropy známe například bohaté válečnické hroby u skupiny u skupiny Leuna-Hassleben-Gommern, dokazující bohatství, kterým někteří válečníci oplývali. Proto můžeme považovat obchod či pašování za reálnou interpretaci.

Organický materiál

Množství dochovaného organického materiálu je stejně impozantní jako samotné nálezy železných zbraní. Z pohledu archeologie jsou nejdůležitějším nálezem vyrobeným z organického materiálu luky. Neboť v archeologických pramenech jsou stopy lukostřelby reprezentovány především nálezy mnoha typů šipek vyrobených z různých materiálů (Novák 2006, 587). V Nydamské bažině se zachovaly fragmenty 36 dřevěných luků datovaných do mladší doby římské a doby stěhování národů. Jeden exemplář byl zdoben řadou vlnovek, čar a teček. Pět luků mělo na konci vruby pro zachycení tětiny. Z bažiny Vimose známe 30 luků a vyřezávaný toulec s 20 šípů. Některé z luků byly na konci zesíleny rohovinou či železem. Z Ejsbølu pochází více jak 600 šipek. Nejstarší luky nalezené v bažinách jsou datovány do třetího století, což nasvědčuje tomu, že germánské vojsko začalo použí-

■ Obr. 5 Illerup Ådal. Rekonstrukce štítu. Pramen: Ilkjær 2007, 126.

vat luk teprve od této doby. Technika a materiál, ze kterého byly tyto zbraně vyrobeny, nám říká, že Germáni luky znali a dlouhou dobu užívali. Ale jak vyplývá z Tacitovy Germánie, používali je především k lovu a zábavě.

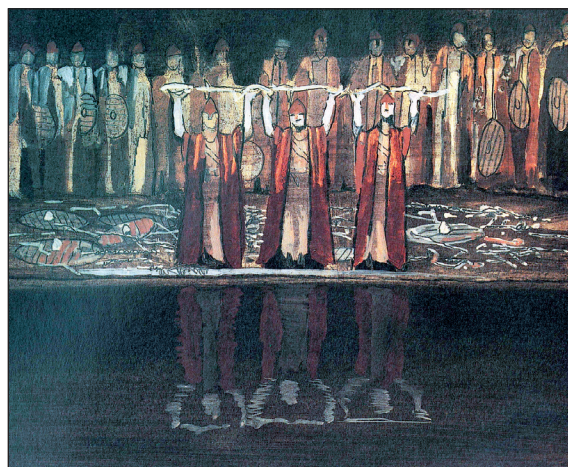
Na mnoha obětištích se zachovaly ratiště kopí a oštěpů. Z Nydamské bažiny známe ratiště, jenž byla v horní části zdobena vyřezávanými motivy a nabarvena červenou barvou. Častým výzdobným prvkem jsou motivy tvořené z trojúhelníků. Tři ratiště jsou zdobena motivem hada. Jedno je zdobeno dvěma navzájem propletenými hady. Stejně ozdoby známe na ratištích objevených v bažině Kragehul. Nejčastěji používané dřevo pro výrobu ratišť pocházelo z jasanu.

Podobu a tvar štítů jsme schopni rekonstruovat díky okrajovým kování nalezených v bojovníckých hrobech a díky antickým vyobrazením štítů. Tacitus o štítech pouze napsal, že jsou zdobeny honosnými barvami, aby se dali válečníci od sebe odlišit. V bažinách jsou častým objevem prkna, ze kterých byly štíty vyrobeny. Běžný štít byl zhotoven ze sedmi až devíti prken, nejčastěji z dubového, smrkového dřeva a měřil něco mezi osmdesáti až devadesáti centimetry. Přední stranu měl pokrytou surovou malovanou kůží. V Illerupu bylo objeveno několik drahocenných stříbrných pozlacených kování kruhového tvaru. Jedná se o malé masky, zdobené reliéfem mužského obličejů. Kování byla umístěna na přední straně štítů. Jeho majitelem musel být jeden z urozených velmožů, snad jeden ze strůjců invaze.

Objev tří plavidel v Nydamské bažině znamenal pro skládání bazu předhistorického období severní Evropy získání dalších cenných důkazů o válečných aktivitách mezi Skandinávským a Jutským poloostrovem. Dvacet tři metry dlouhý dubový člun obětovaný mezi lety 340-350 je vyroben ze dřeva, které rostlo na jihu dnešního Švédska. Plavidlo mohlo na palubě nést 45 ozbrojených mužů včetně proviantu. Pohon obstarávalo 18 veslařů. Druhý osmnáct metrů dlouhý člun postavený z borovice se nedochoval. Dřevo, ze kterého je postaveno třetí plavidlo, bylo pokáceno na východě dnešního Švédska. Všechny tři lodě

■ Obr. 8 Illerup Ådal. Rekonstrukce bitvy. (Ilustrace: Roj Friberg) Pramen: Ilkjær 2007, 98.

■ Obr. 9 Illerup Ådal. Rekonstrukce obětního obřadu (Ilustrace: Roj Friberg) Prameny: Ilkjær 2007, 158.

tvorily součást vojenské oběti. Na palubě měly naloženy zbraně. Při potápění se čluny otočily na bok a v této pozici také byly nalezeny. V době, kdy došlo k této oběti, činila hloubka jezera pouhý jeden metr. Lodě dosedly na dno, zanesené silnou vrstvou sedimentů, ty je rychle zakryly a zakonzervovaly.

Co předcházelo obětím?

Nyní, když známe vše potřebné, můžeme se pustit do rekonstrukce událostí, které předcházely obětím zbraní. Vraťme se opět do údolí Illerup Ådal do roku 200 a podívejme se na celé dění tak, jak si ho můžeme vyložit prostřednictvím archeologie.

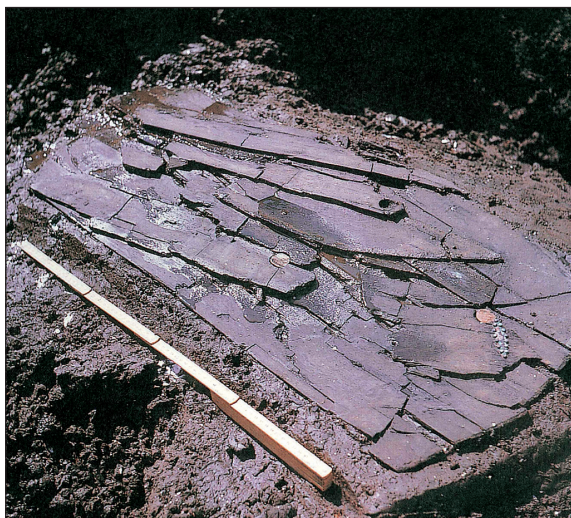
Vojenští velitelé, snad z řad rodové aristokracie, svolali branou moc z téměř celé oblasti dnešního Norska a Švédska, aby napadli a vydrancovali Jutský poloostrov. Flotila až 50 lodí o síle 1000 válečníků překonala nástrahy moře, aby se vylodila na východním pobřeží Jutského poloostrova. Předpokládáme, že se

■ Obr. 10 Illerup Ådal. Detailní pohled na rukojeť římského meče. (Ilkjær 2007, 79.)

■ Obr. 11 Illerup Ådal. Rekonstrukce oděvu a vojenské výstroje germánského bojovníka. Pramen: Ilkjær 2007, 124.

■ Obr. 12 Illerup Ådal. Fragmenty štítu objeveného v bažině. Pramen: Ilkjær 2007, 99.

■ Obr. 13 Illerup Ådal. Doposud známé lokality s vojenskými oběťmi. Pramen: Ilkjær 2007, 15.

tak stalo v blízkosti Illerup Ådal. Bitvě předcházela zpěv bojových písní, vojenské pokřiky a tlukot zbraní o štíty. Stejně jako Chattové a Hermundurové, když válčili o řeku. Smluvili, že vítěz obětuje kořist z bitvy bohům války. Tak i v našem případě mohlo před bitvou dojít mezi oběma stranami k podobné úmluvě. Což by vysvětlovalo nálezy zbraní z bažin.

V nastalé bitvě útočníci prohráli. Nyní se můžeme jen domnívat, jestli zbraně byly zničeny těsně po boji v záchvatu zuřivosti či v euforii z vítězství. Nebo zda byly zničeny bezprostředně před samotnou obětí u jezera. Co ale můžeme tvrdit s jistotou je, že úlomky zbraní byly do jezera vrhány v našem případě ze břehu. V případě Ejsbølu a Thorsbergu z plošin vedoucích ze břehu do jezer. Větší kusy přemožitelné zabalili do ukořistěných pláštů nepřátel. Naložili je na loď a svrhli do hlubin posvátného jezera. Stopy textilu jsou dodnes patrné coby otisky na zbraních. Loď, na kteréž armáda připlula, mohly být přeživšími použity k návratu domů, zbytek plavidel mohl být na břehu jezera zapálen. Ničení zbraní mělo bezpochyby rituální význam, mající představovat dovršení zkázy poražených nepřátel. Tyto rituální praktiky jsou známé i u Keltů a jsou rovněž spojené s kultem války. Oběť zbraní u Keltů i Germánů sloužila jako dík bohům za jejich přízeň. Jak rituály, lépe řečeno bohoslužby související s uložením zbraní, vypadaly, dnes nemůžeme rekonstruovat. Obraz celého dění závisí pouze na naší fantazii a každý z nás si může vytvořit vlastní představu.

Množství zbraní, s jakým se můžeme v bažinách setkat, nedokazují pouze válečné události, které probíhaly v severní Evropě mezi domácnostmi Germány. Jsou také důkazem politické vyspělosti obou poloostrovů. Jen dobře organizovaná společnost, včele se silnými vůdci, mohla být schopna zorganizovat válečná tažení takového rozsahu, jak nám dokládají nálezy zbraní.

Hospodářské oběti

V úvodu tohoto článku padlo několik slov o hospodářských obětech. Pod tímto pojmem je třeba si představit oběti, které vykonávali prostí zemědělci za sebe a své rodiny. A také ty

oběti jež do jezer a bažin přinášeli náčelníci, velmožové či králové, aby prosili bohy plodnosti o dobrou sklizeň za celou obec. Nebo jim snad za dobrou úrodu děkovali. Setkáváme se s nimi napříč časem u všech nám známých kultur. A ani dnes nejsou u přírodních národů ničím výjimečným.

Drobné hospodářské oběti přinášeli Germáni v keramických nádobách do malých svatyní obklopených bažinami či rašeliništi. Ve středu těchto svatyní staly dřevěné skulptury, bohové. Tak jako tomu bylo například v dánském Viborgu, kde se na kamenném náspu k nebi tyčila 88 cm vysoká postava boha. Sochy často tvořily pár s dobře rozpoznatelnými pohlavními orgány, a proto usuzujeme, že se jedná o sourozeneckou dvojici bohů Freye a Freyju, jež v germánském panteonu spolu se svým otcem Njördem tvořili skupinu bohů plodnosti. Keramické nádoby často byly odkryté ve starých jámách, zbylých po těžbě rašeliny. Samotný obsah nádob se dochoval jen velmi zřídka. Nejčastěji to byl zvířecí tuk, máslo, lískové ořechy, vnitřní orgány zvířat. Podivuhodná je absence obilovin. Snad se nezachovali nebo nebyli běžnou součástí darů. V blízkosti těchto obětí archeologové často objevují kosti psů, skotu, ovcí a dobytčí rohy. Tyto oběti známe z Německa i Skandinávie z lokalit jako Brondddenbjergu, Passendorfu, Braaku, Nymöllenu, Spangholmu, Rebildu a z durynské lokality Oberdorla. Nahým sochám bohů byly obětovány i části oděvů nebo obuv.

Složitější, s vrstvou kněží a společenských elit spojený, byl kult bohyně Nerthus. Bohyně žila ve své svatyni na ostrově někde v oceánu. Každoročně v jarním čase na voze taženém kravami objížděla kraj, žehnala lidem a probouzela po zimě spící přírodu. Vracela ji její plodivou sílu. Přítomnost bohyně na voze rozpoznal pouze kněz. Když se bohyně lidská společnost omrzela, vrátila se do své svatyně. Ve vodách jezer byla společně se svým vozem omyta otroky. Vůz s otroky pak zmizel pod hladinou jezera. Doklady hrůzného kultu můžeme spatřit opět v bažinách, kde zůstaly zakonzervovány a vzdorovaly zubu času části vozů. V rašeliništi v Rappendamu archeo-

logové našli 63 kusů vozů, z toho 40 kol nebo jejich fragmentů a 18 nábojů kola. Kola patřila těžkým pracovním vozům. V rašeliništi nechybí ani lidská oběť. Žena ve věku 30-35 let byla pravděpodobně podle polohy lebky usmrcena podržnutím. Z bažiny Suderbraurup bylo vyzdvíženo 28 lokotí a 14 nábojů kol. I tento vůz byl běžně užíván zemědělci k práci. Naopak vyřezávaný povoz, objevený Dejbjergu, zdobený bronzovým kováním, sloužil pouze k vykonání kultovní poutě s bohyní. Části vozů známe i z lokality Nydam, Alt-Bennebeck.

Do kategorie obětí s vyspělým stádiem organizace musely jistě patřit i oběti koní. A to už jen kvůli pořizovací ceně. Z Tacitovy Germánie víme, že Germáni měli koně ve zvláště velké úctě. Bílé koně chováli v posvátných hájích. Podle jejich chování a odříkávání zjišťovali budoucnost. Živení byli na útratu celé obce. V mnoha skandinávských bažinách byly odkryty skelety koní. Švédská bažina Skedemosse poskytla 7160 fragmentů koňských kostí (cca 100 jedinců). Bez sebemenších pochyb se jedná o zlomek původního množství. Neboť v šedesátých letech minulého století bylo mnoho kostí spaleno zemědělci, kteří je našli při orbě v dávno vyschlé bažině. Nejčastějším nálezem jsou koňské lebky a končetiny. Kostí nesou řezné stopy. Množství rozlámaných morkových kostí přivedlo archeologii k myšlence, že se snad jedná o pozůstatky hostin, v jejichž závěru byly zbytky koní uloženy do bažin. Data získaná radiokarbonovým datováním dokázala, že se v tomto případě mohlo jednat o každoroční hostiny nebo hostiny opakující se v určitém cyklu. Švédská bažina je bezesporu doposud největším obětištěm svého druhu. V bažině Röekillorna archeologický výzkum odkryl na 6000 zvířecích kostí, kdy jedna třetina patřila právě koním. Zde stejně jako ve Skedemosse se nejčastěji vyskytovaly koňské lebky a rozlámané dlouhé morkové kosti, zejména končetiny.

Několik menších obětí známe ze Seelnadského rašeliniště Rislav. I zde se snad jednalo o výroční oběti částí koní spojené s hostinou. Nálezy celých koňských skeletů známe z lokalit Vabrogård, Rappendam. Ilustrace scén, spojených s koňskou obětí, je možno vidět na

jednom ze zlatých parohů z pátého století z Gallehus v Dánsku. Začíná jízdou na koni a je ukončen obětním rituálem s knězem.

Úcta chovaná ke koním se projevila i mimo severské prostředí v době stěhování národů, kdy se v takřka celém Barbariku setkáváme s pohřby koní. A to pohřby koní i s jezdcem nebo koní samotných.

Častou obětí mimo dobytek byly také psi. Tyto oběti známe ze všech výše uvedených bažinných lokalit. Setkat se s nimi, ale také můžeme coby základovou obětí v Barbariku. Snad měli ochraňovat dům a rodinu v něm žijící. V několika případech byli psi obětováni teprve po zániku domu.

Závěrem

S kategorií hospodářských obětí se v bažinách se zbraněmi setkáváme jen zřídka. Můžeme tedy předpokládat, že existovala striktní pravidla nařizující jaká oběť má být kam vykonána. Srovnáme-li obě kategorie obětí, musíme uznat, že důležitější z hlediska praotců dnešních skandinávských národů byly oběti hospodářské. Jejich počátek spadá do neolitu a setkat se s nimi můžeme ještě v době vikinské. Zatímco oběti zbraní se poprvé objevují v době bronzové, jejich výskyt kulminuje v době římské. Stejně jako s hospodářskými oběťmi, tak i s nimi se setkáváme v době vikinské. Podstatným rozdílem ovšem je četnost obětí. Zbraně byly do bažin ukládány pouze po vítězné bitvě válečníky a sloužily jako dík bohům války. Nebyly tedy tak důležité jako oběti hospodářské, které se opakovaly rok co rok. Prováděné jak drobnými rolníky, tak zástupci nobility a duchovenstva. Důvod je jednoduchý. Měly přinášet úrodu a blahobyt. Dostatek surovin je v podstatě hlavním hnacím motorem každé civilizace. A proto bylo v zájmu všech, tyto obřady vykonávat cyklicky.

Z pohledu archeologie jsou samozřejmě důležité stopy, které objevujeme při obou kultech. Ale musíme si přiznat, že oběti vojenské povahy pro nás mají neocenitelný přínos a pomáhají nám rekonstruovat obrazy předhistorické Skandinávie, ale i vzhled a vybavení vojska. Jeho hierarchii, vyspělost

■ Obr. 14 Illerup Ädal. Kresebná rekonstrukce oděvu vyzdvíženého z bažiny Thorsberg. Pramen: Ilkjær 2007, 51.

obou poloostrovů a v neposlední řadě napojení na hybatele dějin říší Římskou.

Literatura

- Glob, P. V. 1972: Lidé z bažin. Přel. J. Rak. Praha.
 Ilkjær, J. - Lønstrop, J. 1983: Der Moorfund um Tal der Illerup Ädal bei Skandeborg in Osttütland, in *Germania* 61, 1983, 95-116.
 Jankuhn, H. 1964: Nydam und Thorsberg. Moorfunde der Eisenzeit. Neumünster.
 Podborský, V. 2006: Náboženství pravěkých Evropanů. Brno.
 Jørgensen, E. - Petersen, P. V. 2003: Das Nydam Moor. Neue Funde und Beobachtungen. In: L. Jørgensen - B. Storgaard - L. Gebauer Thomsen (edd.), *Sieg und Triumph. Der Norden im Schatten des Römischen Reiches*. Nationalmuseet København. Gylling, 258-284.

Summary

Informative possibilities of Germanic bog finds

The Unique environment of Northern Europe preserved large amount of both organic and inorganic material which was deposited in lakes. A survey of Germanic sacrificial sites in Scandinavia has contributed significantly to the reconstruction of weapons, form and the hierarchy of Germanic armies. It also allowed us to encounter events of which there are no written records. In recent years much new information has come from a survey and evaluation of finds from the Danish bog of Illerup Ädal. The site was surveyed and recorded with modern methods in years 1950-1956 and 1975-1985. The conclusion of the long term work was that the fragments of weapons recovered from the various parts of the sacrificial site had been before deposition one ensemble and therefore had been deposited at one time.